

ინკლუზიური განათლება - პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები

იანინა გიგბერია, დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ინკლუზიური განათლების სისტემის დანერგვის ძლიერი მხარეები და სირთულეები, რაც თან ახლავს ამ პროცესის განხორციელებას. მოყვანილია საერთაშორისო გამოცდილების კონკრეტული მაგალითები და მითითებები, როგორ უნდა იმუშაოს მასწავლებელმა სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეებთან. განხილულია, სწავლის რომელი მეთოდის გამოყენება არის უპირატესი ასეთი ტიპის მოსწავლეებთან მუშაობისას. მოყვანილია ეტაპების აღწერა, თუ როგორი თანმიმდევრობით უნდა მოხდეს უნარის სრული განვითარება (ახალი უნარის სწავლა, დაოსტატება, შენარჩუნება, გენერალიზაცია, ადაპტაცია). აქვე განხილულია ის სირთულეები, რომელიც თან ახლავს შეთავაზებული მითითებების გათვალისწინებას და გამოთქმულია ვარაუდი, რა გზით არის შესაძლებელი ამა თუ იმ ტიპის პრობლემის გადაწყვეტა. ერთ-ერთ შეთავაზებულ მეთოდს წარმოადგენს ინფორმაციული ტექნოლოგიებისა და მასწავლებლის პროგრამების ჩართვა სასწავლო პროცესში, შესაძლებელია მისი მიზანმიმართული გამოყენებით განხორციელდეს დიფერენცირებული სწავლება ისე, რომ მოსწავლემ თითოეული ეტაპის სრულფასოვან განმტკიცებას მიიღწიოს, შემდეგ ეტაპზე გადასვლამდე კი საჭიროა განიხილოს საკითხი თანაკლასელებთან ერთად, კომუნიკაციის უნარის განვითარებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ინკლუზიური განათლება, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლე, ინტერაქციულ-კონსტრუქტივისტული მეთოდი, დიფერენცირებული სწავლება, საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენება, მასწავლებლის პროგრამების გამოყენება.

Inclusive Education - Problems and Solutions

Ianina Gigiberia- Doctoral of the Faculty
of Informatics and Control Systems

Summary

In this statement the strengths and weakness of implementing the inclusive education is reviewed. Particular examples from the international experience and indications regarding the teachers work with the pupils with learning ability disorder are presented. There are also discussed different learning approaches and methods, better for these types of pupils. The stage descriptions, about the steps of developing the ability (acquiring new skills, acquiring new

skills, mastering, maintaining, generalizing and adapting) are presented. Here are also discussed some difficulties, occurring while taking into account these indications and suppositions regarding how to solve these problems are stated. One of the methods represents implementation of the informational technologies and learning programs into the learning process. And by their purposeful use, it is quite possible to conduct differentiated learning process, for each pupil to brace the knowledge at each stage and discuss the issues with classmates before passing the stage, thus developing the communication skills.

* * * * *

ინკლუზიური განათლების სისტემის შემოღებამ სკოლა და მასწავლებელი ახალი, ურთულესი გამოწვევების წინაშე დააყენა. სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებს სიძნელეები აქვთ სწავლაში, რაც მათი ფიზიკური და გონებრივი განვითარების, ქცევისა და ემოციური განვითარების დარღვევებს უკავშირდება და შესაბამისად, დამატებით საგანმანათლებლო მომსახურებას საჭიროებს. ინკლუზიური განათლების პროცესის სრულყოფილად განხორციელებისათვის საჭიროა მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში დაგროვილი გამოცდილების შესწავლა, მოდიფიცირება, საქართველოს რეალობაზე მორგება, პედაგოგების მხრიდან კი სისტემატური კვალიფიკაციური მუშაობა განვითარების დარღვევის მქონე მოსწავლეების საჭიროებებისა და სწავლების სპეციფიკის გათვალისწინებით.

ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის სასწავლო პროცესში სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა ჩართვა ახალ მიდგომას წარმოადგენს. ის გამყარებულია 2006 წლის გაეროსა და 1994 წლის სალამანკას ხელშეკრულებით („განათლება ყველასათვის“). ამ დოკუმენტის მიხედვით აღიარებულია ინკლუზიური განათლება და შესაბამისად, დაცულია თითოეული ბავშვის განათლების უფლება.

გასული საუკუნის 60-იან წლებში ფართოდ გავრცელებული იყო სამედიცინო მოდელი, რომელიც ეფუძნებოდა მოსაზრებას: საჭიროა შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა დისკრიმინაცია, რაც გამოწვეულია მათი „დეფექტებით“ (შეზღუდული შესაძლებლობები განიხილებოდა, როგორც პიროვნული ნაკლოვანება). სამედიცინო მოდელის მიხედვით, საზოგადოება თავისუფლდებოდა შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების მიმართ პასუხისმგებლობისაგან, მათ მხოლოდ მკურნალობის შემდეგ შეეძლოთ საკუთარი უფლებებით სარგებლობა [1].

მეოცე საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოს

დაიწყო სოციალური მოდელის განვითარება. მას საფუძველი ჩაეყარა დიდ ბრიტანეთში შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა ძალისხმევითა და ინიციატივით შედეგად (Social Disability Movement). სოციალური მოდელის მიხედვით, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა ყველა პრობლემა საზოგადოების მხრიდან მათ მიმართ არასწორი დამოკიდებულების, მათი შეზღუდვის შედეგია.

ამჟამად შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთათვის თანასწორუფლებიანი გარემოს შექმნა მსოფლიოს ნამყვანი სახელმწიფოების ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტსა და გამოწვევას წარმოადგენს. საქართველომ გაეროს შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების კონვენციას 2008 წელს მოაწერა ხელი. ინკლუზიური განათლების სისტემის შემოღება ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებას წარმოადგენს. ამიტომაც, საქართველოში ინკლუზიური განათლების სისტემის დანერგვასთან დაკავშირებული საკითხები ასახულია „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონში და ეროვნულ სასწავლო გეგმაში.

ინკლუზიური განათლება ეს არის განსაკუთრებული საჭიროების მქონე მოსწავლეების თავის თანატოლებთან ერთად ჩვეულებრივ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლაში სწავლების პროცესი. ინკლუზიური განათლება ინტეგრაციის უფრო ფართო პროცესია, რომელიც გულისხმობს ყველა ბავშვისათვის ერთნაირი განათლების ხელმისაწვდომობას, თითოეული მოსწავლის საჭიროებაზე მორგებული სასწავლო პროცესის დაგეგმვას და სწორად წარმართვას. ინკლუზიური განათლების განხორციელებას სჭირდება სკოლისა და სასწავლო გარემოს რეფორმა, ისეთი ცვლილებების გატარება, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება უკლებლივ ყველა მოსწავლის საჭიროება. სასწავლო პროცესი უნდა მოერგოს მოსწავლის განვითარების მოთხოვნილებებს.

სასწავლო დაწესებულებაში სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის სწავლის პროცესის ხელშესაწყობად საჭიროა შესაბამისი პირობებისა და მოქნილი ადაპტირებული სასწავლო გარემოს შექმნა ყველა სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის საჭიროების გათვალისწინება. შედეგად, მოსწავლე კომფორტულად იგრძნობს თავს, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია შესაძლებლობის მაქსიმალური რეალიზებისათვის.

ჩვენს ქვეყანაში სრულფასოვანი ინკლუზიური განათლება ჯერჯერობით ვერ მიიღწევა, თუმცა ამ მიმართულებით გარკვეული ნაბიჯები იდგმება. სამწუხაროდ, არსებობს ძალიან ბევრი მიზეზი, რომ ინკლუზიური განათლება რჩება მხოლოდ თეორიად და პრაქტიკაში მისი განხორციელება შეუძლებელი ხდება. უფრო ხშირად, სასკოლო გარემოში საქმე გვაქვს ინტეგრირებულ სწავლებასთან და არა ინკლუზიურ განათლებასთან. საერთაშორისო პრაქტიკაში ინტეგრირებული განათლება უკვე დიდი ხანია ჩანაცვლებულია ინკლუზიური განათლებით

[2].

ინკლუზიური განათლების პროცესის მართებულად და სრულფასოვნად განხორციელებაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება პედაგოგებს. აქცენტი უნა გაკეთდეს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებისათვის ადაპტირებული სასწავლო გარემოს მოწყობაზე, ფსიქოლოგთან ერთად სასწავლო მიზნების შერჩევაზე და სასწავლო პროცესის დაგეგმვაზე.

თანამედროვე მიდგომებით, ახალი ცოდნის მიღებისა და ახალი უნარის ათვისებისათვის მნიშვნელოვანია ძველი ტრადიციული სწავლების მეთოდის ნაცვლად (როდესაც მასწავლებლის მხრიდან ხდებოდა მზა ცოდნის პირდაპირი გადაცემა) ახალი, ინტერაქციულ-კონსტრუქტივისტული სწავლების მეთოდის გამოყენება (როდესაც ცოდნის აგება ხდება მოსწავლის ინდივიდუალური გამოცდილების საფუძველზე). ეს მეთოდი ემყარება ჯონ დიუის, ჯან პი-აუესა და ლევ ვიგოტსკის თეორიებს. დიმიტრი უზნაძის განწყობის თეორიის საფუძველზე შესაძლებელი გახდა კონსტრუქტივიზმის თანმიმდევრული განხორციელება კონკრეტულ სასწავლო პროგრამებში.

სწავლების მთავარი ხაზია მოსწავლის გამოცდილების მიზანმიმართული გამდიდრება და ყოველი ახალი ცოდნის გამდიდრებულ გამოცდილებაზე დაშენება. მნიშვნელოვანია, რომ ამ დაშენებას თავად მოსწავლე აკეთებს, იგი აქტიურად არის ჩართული პროცესში და თვითონ აგებს ახალ ცოდნას. კეთებით სწავლება - კონსტრუქტივიზმის პრაქტიკული განხორციელებაა. კონსტრუქტივიზმისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია ხშირი უკუკავშირი, რათა აზრიანად მიმდინარეობდეს კეთების პროცესი.

განხილული მეთოდის გამოყენება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეებისათვის. ახალი უნარის (კითხვის, წერის, ანგარიშის თუ სხვა) სწავლა უნდა განხორციელდეს უშუალო პრაქტიკითა და გამოცდილებით. სასურველია მოსწავლისათვის დეტალური ინსტრუქციების მიწოდება და სათანადო გარემოს შექმნა. ასევე, არანაკლებ მნიშვნელოვანია დეტალური კონსტრუქციული უკუკავშირის უზრუნველყოფა, რათა მოსწავლემ შეძლოს ახალი უნარის წარმატებით გამოყენება [3].

უნარში დაოსტატებისათვის მნიშვნელოვანია ინტენსიური პრაქტიკა (ეს კონკრეტული მოსწავლის საჭიროებისა და შესაძლებლობის მიხედვით სხვადასხვა ხანგრძლივობისა და სიხშირის შეიძლება იყოს).

სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეებთან გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სასწავლო პროცესის ისეთ წარმართვას, რომ უკვე ათვისებული უნარი არ დაიკარგოს და ინტენსიური მუშაობითა და მიზანმიმართული განმტკიცებით მოხდეს მისი შენარჩუნება.

ძალიან ხშირად, სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეებს უჭირთ ერთ სიტუაციაში ან გარემოში ნასწავლი უნარის ახალ სიტუაციაში ან

გარემოში გადატანა და გამოყენება - გენერალიზაცია. თუ მოსწავლე მარტივ არითმეტიკულ მაგალითებს კლასში წარმატებით ახორციელებს, მან უნდა შეძლოს იგივე მათემატიკური ოპერაციის განხორციელება როლური თამაშისას - „მაღაზიაში ნივთის ყიდვის შემთხვევაში“. სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეები ერთ სიტუაციაში ნასწავლ და საკმაოდ განმტკიცებულ უნარს ვერ იყენებენ ახალ სიტუაციაში (სჭირდებათ კარნახი). მათ სჭირდებათ ახალი უნარის მიზანმიმართული გავარჯიშება და ნახალისება, რათა ერთ გარემოში ნასწავლი სხვა გარემოში გადაიტანონ [4].

სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეს მასწავლებელმა უნდა გააცნოს, როგორ არის შესაძლებელი შეძენილი ცოდნისა და უნარის ახალ სიტუაციაში გამოყენება. შემდეგ მან ხშირად და სწორად უნდა გაავარჯიშოს მოსწავლე განმტკიცებული უნარის სრულად სხვადასხვა კონტექსტში გამოყენებაში.

ყველაზე მაღალი საფეხურია ადაპტაცია. იმ შემთხვევაში, თუ მოსწავლემ წინა საფეხურები წარმატებით დაასრულა, თავად ერგება ახალ სიტუაციას და ახერხებს ათვისებული უნარის (კარნახის გარეშე) ახალ სიტუაციაში გამოყენებას. თუმცა, უმეტეს შემთხვევაში სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეებს უჭირთ ადაპტაცია. მაგალითად, თუ მოსწავლე კარგად ართმევს თავს როლური თამაშის დროს „მაღაზიაში ნივთის ყიდვას“, შესაძლებელია მარტივ პროექტზე მუშაობის პროცესში ვერ განახორციელოს საჭირო გამოთვლები და არ მოხდეს შეძენილი ცოდნისა და უნარის ტრანსფერი. ამ საფეხურზე პედაგოგის მხრიდან კარნახი და ნახალისება ხშირად ძალზე სასარგებლოა. თუმცა, მიუხედავად მასწავლებლის ძალისხმევისა, სწავლის უნარის დარღვევის მქონე ყველა მოსწავლე ვერ ახერხებს უმაღლეს საფეხურზე გადასვლას.

ყველაზე მნიშვნელოვანია სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეების სწავლების პროცესში მასწავლებლის მხრიდან დახმარების სწორად განსაზღვრა და დავალებების სწორად შერჩევა. მოსწავლეს არ უნდა განუმტკიცდეს იმის განცდა, რომ დამოუკიდებლად, დახმარების გარეშე დავალების დაძლევა შეუძლებელია და აუცილებლად დაუშვებს შეცდომას. ამის დასაძლევად მასწავლებელმა დახმარების დონე, ინტენსივობა და ხანგრძლივობა სწორად უნდა შეარჩიოს და ინდივიდუალურად მოარგოს თითოეულ მოსწავლეს, დროულად წაახალისოს მოსწავლის აქტიური და დამოუკიდებელი ჩართულობა და ნელ-ნელა შეამციროს დახმარება [5].

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლის სასწავლო პროცესის დახვეწის მიზნით უნდა მოხდეს პედაგოგთა კომპეტენციების გაზრდა, გამოცდილების მუდმივი ურთიერთგაზიარება, სოციალური ინტეგრაციის მხარდაჭერის ფორმების განსაზღვრა ინდივიდუალურ სასწავლო გეგმაზე

დაყრდნობით და მოსწავლეთა თავისებურებების გათვალისწინებით სწავლების სტრატეგიების შერჩევა, ინკლუზიური სწავლებისათვის სასწავლო აქტივობების ისეთი სახით ორგანიზება, რომ სასწავლო პროცესი არ შეფერხდეს.

მასწავლებელს სჭირდება თავდაუზოგავი შრომა, სიახლეების შესწავლა, სხვისი გამოცდილების გაზიარება, კვლევების ანალიზი, სწავლების პროცესის რეფლექსია. მას სჭირდება მოსწავლეთა საჭიროებებისა და შესაძლებლობების კვლევა, მოსწავლეების შემოქმედებითი აზროვნების გააქტიურება და თითოეულ პრობლემურ მოსწავლეზე მორგებული სასწავლო პროცესის სწორად დაგეგმვა. მიზნისაკენ მიმავალი აქტივობების ინდივიდუალურად შერჩევა, აქტივობის ბოლოს მიღწეული შედეგის შეფასება და შესაბამისად, ინდივიდუალური სასწავლო გეგმის კორექტირება. ეს მაშინ, როდესაც პედაგოგი კლასის უმეტეს ნაწილთან (ჩვეულებრივ მოსწავლეებთან) გეგმავს და ახორციელებს აქტივობებს ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული, წლის ბოლოს მისაღწევი შედეგების შესაბამისად.

იგივე პრობლემას აწყდებიან ნორვეგიაშიც, სადაც პედაგოგების უმრავლესობას ჯერ კიდევ უჭირს განსაკუთრებული სასწავლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებისა და ჩვეულებრივი მოსწავლეების ერთ სივრცესა და ერთ დროში სწავლება - მათ სჭირდებათ განსხვავებული აქტივობები, განსხვავებული თვალსაჩინოებები და მეტი დრო, რაც ქმნის პრობლემებს.

ბევრ ქვეყანაში, მათ შორის ისრაელსა და ამერიკაში, წარმატებით მიმდინარეობს სპეციალურ საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებთან მუშაობა. წარმატების მიზეზი ის არის, რომ ამ პრობლემაზე ზრუნავს სახელმწიფო - პედაგოგებს მუდმივად ეხმარება როგორც მეთოდურად, ასევე ფსიქოლოგიურად და მატერიალურად (სასწავლო რესურსების ჩათვლით).

იმისათვის, რომ პედაგოგებს გაუადვილდეს ინკლუზიური განათლების სისტემის დანერგვა - ჩვეულებრივ და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეებთან ერთ სივრცესა და დროში წარმატებით მუშაობა, უნდა დავეხმაროთ მათ დიფერენცირებული სასწავლო გარემოს შექმნაში. შესაძლებელია შეიქმნას კონკრეტულ მიზანზე მიმართული სასწავლო აქტივობების ბანკი, ზემოთ ჩამოთვლილი საფეხურების (ახალი უნარის სწავლა, დაოსტატება, შენარჩუნება, გენერალიზაცია, ადაპტაცია) შესაბამისად.

მასწავლებელი შეისწავლის რა მოსწავლის შესაძლებლობებს, საჭიროებებს და მიღწევებს, მათი გათვალისწინებით შეარჩევს აქტივობებს. მუდმივი უკუკავშირითა და ყველა კონკრეტული აქტივობის სწორად გამოყენებით შეძლებს მიღწეული შედეგის შეფასებას და ინდივიდუალური სასწავლო გეგმის კორექტირებას (ყოველი საფეხურის ხანგრძლივობას განსაზღვრავს მოსწავლის საჭიროების მიხედვით).

დიფერენცირებული სასწავლო პროცესის განხორციელების ხელშესაწყობად სასურველია სასწავლო პროცესში თანამედროვე ტექნოლოგიების აქტიური ჩართვა, მასწავლი პროგრამების შექმნა და მისი სწორად გამოყენება. მასწავლი პროგრამების შექმნას კვლევის პროცესის განხორციელება და სერიოზული ძალისხმევა სჭირდება. ამასთან, მასწავლი პროგრამების სწორად გამოყენებისათვის უნდა მოხდეს მასწავლებელთა სერიოზული გადამზადება და ნახალისება.

ამ ეტაპზე ინკლუზიური განათლების ხელშესაწყობად მასწავლი პროგრამების გამოყენების გამოცდილება არ არსებობს. საზღვარგარეთის ქვეყნებში არსებობს დიფერენცირებული სასწავლო პროცესის განხორციელების გამოცდილება, რასაც ხელს უწყობენ თანამედროვე ტექნოლოგიების სასწავლო პროცესში აქტიურად ჩართვით.

ყოველივე ეს გვაძლევს საფუძველს, რომ, მომავალში სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეების სასწავლო პროცესში აქტიურად ჩასართავად და ინკლუზიური განათლების სისტემის წარმატებით დასაწერად მასწავლი პროგრამების გამოყენება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ეფექტური საშუალება იქნება.

დასკვნითი ნაწილი

ამრიგად, ინკლუზიური განათლების დანერგვისათვის, ამ სფეროში არსებული პრობლემების მოგვარებისთვის, მოსწავლეთა შესაძლებლობების მაქსიმუმის მიღწევისთვის საჭიროა მასწავლებელთა სერიოზული გადამზადება და ნახალისება, ადექვატური სასწავლო გარემოს შექმნა, დიფერენცირებული სწავლების დანერგვა, მასწავლი პროგრამების შექმნა და მათი თანმიმდევრული გამოყენება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ინკლუზიური განათლება - გზამკვლევი მასწავლებლებისათვის. ესგ და შეფასების ცენტრი. 2011.
2. Михальченко К. А. Инклюзивное образование – проблемы и пути решения / К. А. Михальченко // Теория и практика образования в современном мире (г. Санкт – Петербург, февраль 2012 г.)
3. Thomas, G., Glenny, G. 2002. Thinking about Inclusion: Whose reason? What evidence? International Journal of Inclusive Education.
4. USED. G-PRIED. საქართველოს დაწყებითი განათლების პროექტი. დაწყებითი კლასის მათემატიკის მასწავლებელთა ტრენინგის მასალები.
5. სწავლის უნარის დარღვევის მქონე მოსწავლეთა სწავლება ესგ და შეფასების ცენტრი. 2010.